

de ovend

de ovend

april 1988

zestiende jaorgaank no. 2

In dit blad verschiene bi'jdregen op et terrein van de Stellingwarver schrieveri'je, taekunde, volkskunde, geschiedenis en taebeweginge. De Ovend wodt uutgeven deur de Stichting Stellingwarver Schrieversronte, en komt zes keer over de heerd bi'j leden/ab.

Redakteur: Johan Veenstra.

Buro-redakteur: Pieter Jonker.

Zetwark: Tjebbe Verra en Pieter Jonker.

Omslag: Sietske A. Bloemhoff.

Alle correspondeensie, inlichtings, adm./ab.: Stichting Stellingwarver Schrieversronte, Bongheer 1, 8431 GT Oosterwoolde, Postbusse 138, 8430 AC Oosterwoolde. Tillefoon (05160) 4533.

Lidm./Ab.: f 15,00 in 't jaor.

ISSN 0166-7351.

D'r mag gien wark uut dit blad overneumen wodden zonder schriftelik goedvienen van de maeker(s).

Inhoud van dit nommer:

Johan Veenstra <i>Even veurof</i>	34
Van de redaktie	35
Henk Bloemhoff <i>Et Stellingwarfs Woordeboek</i>	37
Oene Bult <i>Beslist</i>	39
Jan van Overtjonger <i>Wasdom</i>	40
Dirk Kerst Koopmans <i>Opstel</i>	41
Dirk Kerst Koopmans <i>Oold Ark - 2 - de veenderi'je 2</i>	42
Harmen Houtman <i>De hond de baos?</i>	45
Alfons Kruse <i>Wolven</i>	47
Oene Bult <i>goed leven</i>	51
Fokke Middendorp <i>Oonze Volk - 3 -</i>	52
Henk de Vries <i>Meugelikheden</i>	55
Zwaantje Kuiters-Keizer <i>Een voegel zong</i>	57
Marjo <i>De monike speult</i>	59
Lodewiek H. <i>Amadeus, lieveling van de goden</i>	60

Even veurof

As jim een GPD-blad lezen, de *Liwwadder Kraante* bijglike, dan koj'm de laeste tied mit een zekere riegelmaat in de rebriek *Trijfel* van Nico Scheepmaker over gezinstael lezen. Veer veurdatscheepmaker daor trouwens over begon te schrieven, besteedde *De Ovend* daor al es een keer aandacht an. Jan van der Meulen gaf in zien bijdrege *Zeggies van thuus* in *De Ovend* (14e jg., no.6, blz. 205 t/m 208) veurbeelden van gezinstael, zoas die in zien familie veurkwammen en nog veurkommen.

Now zol et, donkt me, ok aorig wezen om es reakties van jim, lezers van *De Ovend*, te kriegen. Hoe zit dat bij jim thuus? Bruken jim ok gezinstael? Woorden en udtrokkings die aliend in jim huusholing, in jim familie bruukt wodden. Schrief ze es op en stuur ze oons bijkotten es een keer toe. Dan zullen wij daor tiedinge van doen in *De Ovend*.

Om dan mar mit mezels te beginnen. Ik hebbe al een stokmennig dinkies opschreven, die wij thuus bruken. Oonze gezinstael kuj' verpatten in drie verschillende soorten.

1. Gezinstael die ontlend is an verkeerd bruikte woorden deur kiender.

Vroeger, hiel lange leden dus, doe ik nog niet al te best praoten kon, kon 'k de woorden "percies geliek" niet goed zeggen. Ik zee van "piesmeliek". Dat woord is de jaoren deur hangen bleven en we bruken et nog wel gauw es. "Et maekt niks uut, et is allemaole piesmeliek."

Doe oons buurjoongien vroeger op een mooie, zoele zoemeraovent vleermoezen deur de locht vliegen zag, zee hij niet van "vleermoezen", mar van "vlindermoezen". En as die now bij de meitied op een mooie aovend bij oons onder de geute weg kommen en veur de ruten langes vliegen, dan zeggen we nog: "Daor hej' de vlindermoezen ok weer."

Datzelde joongien zee gien "welterusten" as hij slaopen gong, mar "lusjes". En mien moeder zegt nog vaeke van "Now, lusjes heur!" as ze 't vel over de ogen doen zal.

2. Gezinstael daor een naeme an te passe komt.

Jaoren leden zaggen we daegen achterien een stiekelvarken in de Weembos naost oons huus, as we mit de hond leupen. Om de ien of aandere duustere reden het dat stiekelvarken doe de naeme Pim kregen. En om nog duusterder reden is een stiekelvarken staorigan een pim wodden bij oons. Sporen we now een stiekelvarken in de tuun, dan zeggen we: "D'r het vannaacht ok een pim in de tuun west."

3. Gezinstael daor een citaot uut bijglike een boek an te passe komt. Die citaoten

bin Nederlaanstaelig. Anhaelings uut de Stellingwarver schrieverijje hebben et spietig genoeg bi'j oons thus nog niet tot gezinstael brocht.

Doe ik klein was ston d'r een strip in de *Friese Koerier* over Aram van Baranca. Een preens was dat, geleuf ik. Ien stripplaetien is me altied bi'jbleven. Aram lopt een marmeren trappe op naor et peleis toe. An weerskaanten staon beelden van steigerende peerden. Et is nacht en et onweert slim. De slangen schieten deur de locht en Aram zegt: "Bij Jupiter! De goden zijn toornig deze nacht." En jim begriepen et al. As et now weerlocht, waor we trouwens een alderheiselikste hekel an hebben, dan zeggen we krek as Aram indertied: "Bij Jupiter! De goden zijn toornig deze nacht."

Ooit het mien moeder een boek lezen over een man die Haarman hiette en daor leup et min mit of, want hi'j kwam op et schevot te lane. En doe 't zoveer was en de cipier him haelen kwam, doe zee die: "Het is tijd, Haarman!" As ik now bi'jglieks op vekaansie zal of zomar veur een peer daegen vot en et is haost tied om op te stappen, dan zegt mien moeder steevaaste: "Het is tijd, Haarman!"

As et trouwens dikke en dikke winter is, dan kan 't gebeuren dawwe et raem uitkieken naor de sni'jbulten, es een keer huveren, de kachel opschroeven en zeggen: "Het is winter in de Nederlanden." Gien flauw idee he'k waor dat zeggien weg komt, mar et liekt me ok een citaot toe.

Now, tot zowied oonze gezinstael. Schrieven jim oons jim veurbeelden?

Van de redaktie

In feberwaori verschenen d'r bi'j de Stellingwarver Schrieversronte mar liefst drie ni'je boeken!

Op zaoterdag 6 feberwaori kwam op Der Izzerd et dadde diel uut van de riegel *Veldnaemen van Stellingwarf*. De eerste exemplaoren wodden deur wethoolder Joop Oosterveld van West-Stellingwarf anbeuden an de schrievers Philomène Bloemhoff-de Bruijn en Ybe Duursma. In dit dadde veldnaemeboek bin de veldnaemen bi'j mekeer gadderd van de dörpen Der Izzerd, Hooltwoolde en Ni'jhooltwoolde. Op drie grote losse kaorten, van ieder dörp iene, kuj' de veldnaemen makkelik weeromme vienen. Et boek is opfleurd mit verscheiden foto's en tekenings. Et omslag is van Sietske A. Bloemhoff. De kaorties bin van Geert Lantinga. Et boek telt 96 bladzieden en et kost f15,--.

Op 22 feberwaori verscheen op 'e Meulehoeve in Oosterwoolde een Nederlaanstaelig boek bi'j de Schrieversronte. En da's een grote uutzundering. Wethoolder Jaap Hankel van Oost-Stellingwarf overhaandigde et eerste exemplaor van *Het oude boerenhuis in Zuidoost-Friesland* an de schriever S.J. van der Molen. Et boek telt 80 bladzieden en d'r staon een protte foto's, tekenings, dwasdeursneden en plattegronnen van oolde Saksische boerderi'jen in. Et boek kost f15,--.

As laeste van de riegel verscheen op 27 feberwaori in Nijberkoop: *Klokkestoelen van Stellingwarf in woord en beeld*. Et eerste boek van Sietske A. Bloemhoff. De ponghoolster van de Schrieversronte, Fettje Koopman-Alten, overhaandigde de eerste exemplaoren van dit boek bij de klokkestoel van Nijberkoop an borgemeester Lesterhuis van Oost-Stellingwarf en loco-burgemeester Heite van West-Stellingwarf. Et boek is verlocht mit tal van foto's en tekenings. Alle bestaonde en verdwenen klokkestoelen van Stellingwarf gaot de schriefster in dit boek bij langes en ze bestedet ok andacht an de vaktael van de klokkestoelbouwer. Et boek telt 88 bladzieden en kost ok f 15,--.

Veurige jaoren was d'r altied een karkdienst in 't Stellingwarfs in de karke van Hooltpae. Van 't jaor is dat in de karke van Nijhooltpae. En wel op zundag 24 april. Veurganger is ds. Rienk Klooster uut Jorwerd. De dienst begint om 10 ure.

Op deensdagaovend 3 meie kieken wi'j allemaole naor de tillevisie. Jim ok? De NCRV komt dan mit een pergramme van 40 minuten over "oonze" schriefster Lamkje Hof-de Boer uut Berkoop. Et pergramme over Vrouw Hof is hielemaole in 't Stellingwarfs opneumen.

Harmen Houtman en Zwaantje Kuiters-Keizer willen een nije opzet geven an et Schrieverskontakt. Ze schrieven oons et volgende.

De laeste jaoren kommen de schrievers en de schriefsters ien keer in 't vorrels jaor bijmekeer in 't Schrieverskontakt. Et bin aovens waor praot wodt over de schrieveri'je zels, et utgeven van boeken, gedaachten en mienings over mekeers wark, aktuele ontwikkelings en zo.

Omdat de belangstelling de laeste tied ofnam, is d'r deur de groep schrievers over een nije opzet praot. In 't veurste plak zullen de bijienkomsten niet meer aliend veur schrievers wezen. Ok ere belangstellende leden van de Schrieversronte zullen in 't vervolg de aovens bezuken kunnen. Bij bepaolde onderwarpen meugen ze ok goenend mitnemen. In *De Ovend*, en veur onderwarpen die een briedere groep anspreken, in de streekblaeden zullen die onderwarpen ankondigd wodden.

De eerste aovend was al op 9 feberwaori. De volgende aovens wo'n hullen op 10 meie, 13 september en 13 december. We beginnen de hieltyd om 8 ure in 't Hof van Berkoop in Berkoop. Hopelik zien we dan een protte belangstellende leden, die wat meer doen willen an en/of weten willen van de schrieveri'je in de Stellingwarven.

Et Stellingwarfs Woordeboek

schol

Naor et woord *schol* = ondiepe wodde vragd op kaartien no. 9805. Et leek me een aorig woord om hier even over te hebben, omreden de jongere generaosies et naor mien indrok mar kwaolik meer kennen. Ik hadde butendat et idee dat *schol* vule meer leeft in et westen van oons gebied as in et oosten.

Dat laeste bliekt in ieder geval niet zo te wezen. Ok uut de oostelike dörpen kwammen flink wat veurbeelden van et bruken van *schol* 'ondiepe'. Wát kan d'r zoal *schol* wezen? Pattie vienen een koemegien (Dhau, Nbk, Wol) wel es wat schol, aandren numen dat een panne wel es wat schol wezen kan (Dho) of een schaole (Obk), en Sz gefte op: 'Daenk d'r omme mit bloemen waeter geven, want dat schotteltien is zo schol.' Ok wodt d'r op 'e woordeboekkaarties schreven over een schol slotien (Diz, Nbk, Nw), over waeter dat schol is (Nt) en over een plasse (Obk: 'as kiender konnen we daor dan mooi zwemmen'). Op gefte in dit verbaand 'een schol gruppien', Olae-Nlae 'Die vaort is aorig schol' en Ma 'Wat een schol puttien'. Dezelde betekenis speult ok in et volgende materiaol, mar daor is van een wat aander verbaand spraoke:

'We hebben de tuun schol ommespit' (Dhau, El) '...ommekeerd' (Nbk)

'schol ommebouwen, schol ploegen' (Ow)

Pe-DbI gefte et volgende aorige zinnegien: 'een schol botien, ik waoge me d'r niet in'. In inkelde dörpen wodde ok et gebruik van *schol* (van dieren) = (1) wat lege in de rogge (2) hoge op 'e poten, dunlievig opgeven:

(1) 'Een hangboekvarken is wel schol in de rogge.' (Db)

(2) 'een schol besien, een schol ding' (Ow)

Et bijvoeglik naemwoord *schol* is gien Nederlaans van vandaege-de-dag. Et ontbrekt dan ok in *Van Dale Groot woordenboek van hedendaags Nederlands* (Utrecht/Antwerpen, 1984). In mien (achtste drok van) *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal* komt et nog wel veur, mar wodt daor gewestelik in nuumd: '1. ondiep: *schol ploegen*, -2. mager, schraal, niet vlezig: *scholle koeien*'. Dat et is niet zo gek, dat veul Stellingwarvers *schol* wel wat as een appat, 'eigen' woord anvulen, al vaalt et ok in et Fries, Grunningers en Drents te beluustren. J. de Vries liekewel nuumt in zien *Nederlands Etymologisch Woordenboek* (Leiden, 1971) uut de Nederlaanse dialekten van de middeliewen al *scol* 'ondiep', en uut et Engels van die tied *shalowe* 'schaal, ondiep', vgl. et tegenwoordige Engelse *shallow*. Hi'j dödt op verbaand mit een indogermaans woord van veer veur oonze jaortelling **(s)kel*, dat uudreugen betekende.

beschonen

Op kaartien 9818 wodde vraagd naor *beschonen* = besperen. Ok in dit geval kwammen d'r flink wat veurbeeldzinnegies:

'Die reize kuj' je wel beschonen' (Db, El, Ma, Nbk, Obk, Ow)

'Die mujte kuj' je wel beschonen' (Op)

'In de uutverkoop dan kuj' nog wel wat beschonen in 't geld' (Dhau)

'Daor kuj' mooi wat geld mit beschonen, as et niet zo koold is en de verwarming wat leger staot' (Obk)

'Aj' wat kopen dan kuj' wel beschonen' (Ow)

Dit woord *beschonen*, dat in dezelde betekenis ok in et Drents veurkomt neffens et materiaal veur et *Woordenboek van de Drentse dialecten* en neffens et *Drents Woordenboek* van H. Haddingh en Bart Veenstra (Schiedam 1979), en dat in et (stads)Grunningers in een ere betekenis: 'zindelijk, mooi houden' veurkomt (Laan, K. ter, *Nieuw Groninger woordenboek*, Grunningen 1929), staot niet in de hierboven nuumde wordeboeken van et Nederlaans. Dat et toch niet bepaold om een jong woord gaot, dot wel bliken aj' et *Middelnederlandsch Handwoordenboek* van J. Verdam inzien. *Beschonen* wodt daor nuumd in de betekenis van 'Sparen, verschoonen', en kwam dus in de middeliewen al veur. Dat 'middelnederlaans' kende ok al een warkwoord *schonen*; et Stellingwarfs (en Nederlaans) van vandaegede-dag ok, al geven niet alle dörpen dat op. Et blift even de vraoge as *beschonen* uut zoe'n warkwoord *schonen* komt (dat op *schone* weeromme gaot), of dat *beschonen* zels drekt van et bi'jvoeglik naemwoord *schone* komt. Dat laeste zol ja ok kunnen, vgl. bi'jgliks in et Nederlaans *bevulen* (van *vuil*) en *beveiligen* (van *veilig*), al gaot et in die tael mar om een klein riegeltien gevallen van warkwoorden mit *be* die van een bi'jvoeglik naemwoord kommen (Geerts, G. e.a., *Algemene Nederlandse Spraakkunst*, Grunningen-Leuven, 1984: 482), en al hoeft et in et Stellingwarfs niet krek zo gaon te wezen as in et Nederlaans.

vaktael en veldnaemen

Bi'j oons wordeboekwark heurt ok et vaasteleggen en beschrieven van vaktaelwoorden en veldnaemen. Sietske Bloemhoff legt veur de Stichting Stellingwarver Schrieversronte woorden en utdrottings vaaste, benaemens wat de zonuumde vaktaelen anbelangt. Dat dot ze naost et ondersteunen van de wordeboekgroepen. Op verzuuk van et bestuur het ze, in woord én in beeld, heur materiaal over de klokkestoelen in een beschrieving van de bouw prissenteeerd. Daor het ze veul hulpe veur had van twie bouwers, de heren I.H. Oosterkamp van Oosterwoolde en A. Alten van Buil.

Et mement dee him veur om in een speciaole uitgifte mitien een overzicht in foto's, tekenings en 'n stokmennig netisies te geven van de nog bestaonde én van de niet meer bestaonde klokkestoelen van Stellingwarf. In dit op 27 feberwaori in

Ni'jberkoop an borgemeister Lesterhuis van Oost-Stellingwarf en loco-borgemeister Heite van West-Stellingwarf anbeuden boekien vien ie dus een hiele protte interessaante infermaosie. Zo bin ok de tekenings van de klokkestoelen uut de eerste helte van de 18e ieuw van de haand van Jacobus Stellingwerf opneumen. Veul woordeboekgroepen hulpen de schriefster mit et bi'j mekeer brengen van alderhaande gegevens, o.e. ok over et verluden. Wat dat laeste anbelangt vien ie daor aanders haost allienig mar wat over in H.J. Bergveld zien *De Stellingwerfers en hun dialect*, Assen, 1949. Veur zoveer ien en aander in kotte tied te aachterhaelen was, bin de gegevens daor over uut de meeste dörpen now in dit boekien beschreven. Disse vieftigste uitgifte van de Stellingwarver Schrieversronte telt 88 blz. en gelt f 15,--.

Op 6 feberwaori verscheen et dadde diel in de riegel *Veldnaemen van Stellingwarf*. Dit boek van 96 bladzieden gaot over Der Izzerd, Hooltwoolde en Ni'jhooltwoolde. Ybe Duursma gefit in et eerste heufdstok algemiene en historische infermaosie over de drie dörpen. Philomène Bloemhoff-de Bruijn schrift in heufdstok 2 en 3 over de dörpsnaemen en de veurnaemste toponymische elementen. Tegere behandelen de schrievers dan in heufdstok 4, op alfebet, alle naemen die Duursma bi'j mekeer brocht hadde, mit wat anvullings. Op de los bi'jsleuten kaorten staon disse keer de naemen zels; de verwiezing mit cieferties in de veurige dielties bleken (te) lastig te wezen. Diel III gelt f 15,--.

Beide uitgiften geven, behalven volkskundige en historische infermaosie, een schat an taelmateriaol, en meugen allienig daoromme al hier slim anrikkemedeed woden.

Oene Bult

Beslist

ie moe'n naachs gien beslissings nemen,
zo wodde heur verteld,
want dan ziej' alles hiel aanders
as op klaarlochte dag;
beslist, as d'r naachs
niet zovule verkeerde beslissings neumen weren,
zollen d'r overdag niet zovule ongelokken gebeurd wezen.

Jan van Overtjonger

Wasdom

De kleinzeune van twaelf,
weg van roege films
vol geweld en turbo-kreten,
schudt glimkend' et heufd
om mien haokse onbegrip.

Hi j vernuvert him alhiel
in zien ni je wereld
zonder haand van Pake
en lacht om mien oolde roep:
"Veurzichtig mit overstikken!"

Opstel

In dit opstel gaot et over koe en keunst. De koe zet ik hier veur de keunst, de koe zee ommes al boe veurdat de boer tuuj-tuuj roepen kon, een schilder een kwaste vaasteholen kon en aanderen d'r over mitpraoten en schrieven wollen.

Now zol et jim dudelik wezen moeten dat ik bi'j de koenen opgruuid bin. Ik kenne ze ommes van veur tot aachteren en elk kalf hadde al een naeme zo gauw as hi'j over de gröppeplaanke glee en in et hujvak te lane kwam. Hi'j wodde netties bi'jschreven in et stamregister en laeter in et melkboekien, mit zoveule melk en zoveule vet d'r in. Zoas Klaasje I (naor Klaosien nuumd vanzels), die zoe'n prachtige melkspiegel hadde en hiel zaachte en zwatte utters. En Boerin I, Boerin II en zels Boerin III. Op 'e veurste stal stonnen Bles en Fokje, dat weren hiele besten.

Veur een koe as levend organisme is nog altied et grune laand veurweerde veur zien bestaon. Boer en burger vienen niks mooier wat et ankieken weerd is as die zwatbonten in et sappige laand van de veenpoolder.

Wat hierboven staot is niet meer as een anlopien om jim dudelik te maeken waaromme a'k koe en keunst now naost mekeer zet hebbe. Et komt hier now op daele da'k mit de K van mien naeme d'r aachter drie K's op 'e riegel hebbe. Now moet blieken da'k dit veerderop ok veur mekeer hole.

An die zwatbonten he'k te daanken, da'k mit mien tekenwark utgaon bin van et zwat-wit. Laeter dee 'k de ontdekking dat d'r ok roodbonten weren en zo kwam d'r gaondeweg ok kleur an te passe, mar mit rood he'k altied muuite had. Et blauw lag mi'j vule beter. Et zal daordeur kommen wezen da'k mittertied in een laand mit een blauw-wit-blauwe vlagge terechte kwam.

Wi'j bin d'r an wend, lao'we mar zeggen we bin d'r mit opgruuid, dat de zwatten en de rooien toevallig beidend witte melk geven, al bin d'r in disse tied ok goenend, die d'r sukelaomelk uut oftappen. A'k temeensen dat volk in Hilversum geleuven moet.

Mar zoa'k al zegd hebbe: et gaot mi'j om die zwatbonten in Spangehoeke, doe ze nog een naeme hadden en horens op 'e kop. De besten mit een nommer van et Fries rundveestamboek d'r in braand. Dat ik juust daaromme an et tekenen sleugen bin en omdat ik Klaasje al es tekend hadde, daaromme mos die jonge de kalverschetsen ok mar maeken. Dan kwammen ze vot-en-daolik in et stamboek

Mit keunst het dit nog niks te maeken. Mar as d'r iene is die beweert dat een boer gien verstaand van keunst het en dat ok nog mit dikke letters in de kraante ofdrokt, zol hi'j mar es tussen een stellegien boeren schoeven moeten, die van 't naozoemer over de hekke van de aachterdam henne leunen en et laand in kieken, waoras de koenen, veur ze d'r bi'j liggen gaon, nog een tochien over de kaampe maeken. Dan kiek ie mit de boeren naor ien van heur mooiste schilderi'jen: et platte grune laand, al wat diezig in de veerte, mit zwatte en witte plakken, en de aovendlocht d'r boven.

Een levend beeld, waor de boer niet op uitkeken raekt en waor et hatte van een schilder veur eupen gaot.

Kiek, in die gevulens van boeren leit et beginsel van wardering van keunst. Wat in die boeren omme gaot is van dezelve aord as wat een schilder bezielt. Om dat goed veur 't verstaand te kriegen, bouw dan eerst mar es een dongbulte nao of zet wat bulties van etzelde spul in riegels op et laand, zoas de boeren dat nog deden, veurdat ze mit opklopte staank de schepping te lief gongen.

Daenk nog es an die tied, doe zaoterdagsmorgens et wark op 'e koegaank an kaant was en de zwatbonten mit uutpluusde ploemstatten, netties opbunnen an de stattetouwen, stonnen te pronken op 'e lange riegel. Waoras een boer mit opgruude, is veur een schilder et begin van muuzem zuken naor lijnen en verholings, ok kleur, om die in overienstemming te brengen mit wat d'r in himzels leeft

Een boer het him te richten naor odder en riegelmaot as hi'j temeensen boer blieden wil, en dan moet hi'j et ok nog opbrengen kunnen mit zien tied mit te gaon, zoas ze zeggen. Een schilder gaot op zien eigen hooltien veerder, mar weet ok best daj' onder wolkens gien poten zetten kunnen. Et liekt mi'j et beste toe onder dit opstel now mar een strepe te zetten, veurdat d'r strakkies een boer komt om mit iene hael de boel in de gröppe te vegen.

Dirk Kerst Koopmans

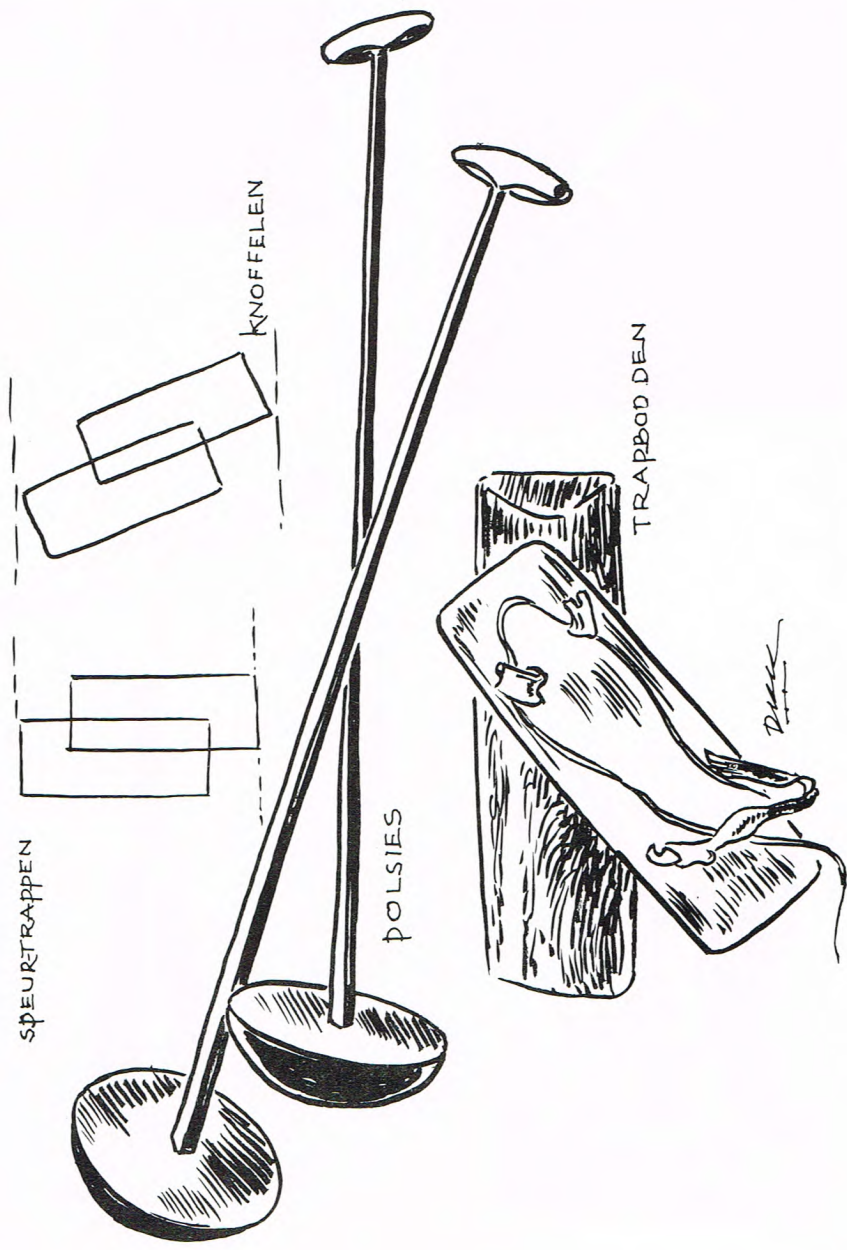
Oold ark - 2 -

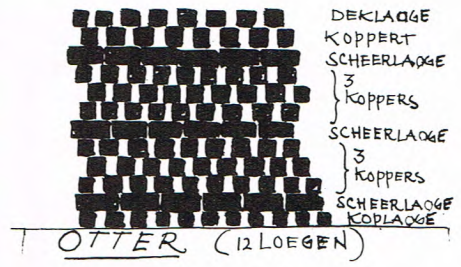
de veenderi'je - 2 -

Nao een weke of zesse weren de wallen voljut mit vene en de minger hadde veur de laeste keer et hoolten peerd bruukt

De turftrapper hadde dan et riek veur him allienig. As de vene twie, drie daegen op 'e wal legen hadde, bun de trapper zien trapbodden an de voeten. Dat dee hi'j krek liek as iene die de redens onderbint. Om zien gewicht wat te verdielen, steunde hi'j mit de hanen op een peer polsies, zodat hi'j as een schepsel mit vier bienen de zwatte vlakke op gong en de hiele dag deur de vene te lief gong mit zien getrappel.

De eerste keer dat ze d'r over gongen nuumden ze speurtrappen. Dan kwam et knoffelen. Daornao mos et nog oftrapt wodden en kwam de harke d'r over om de ofmetings van de turf in de vene te krassen. Bi'j die krassen langes steuk de turfmaecker mit et stikiezer de turf. Laeter bruukten ze daor een mesienegien mit twie briede iezeren vielties veur, dat deur de vene en et stri'jsel van roegte douwd wodde.

STIK-IEZER

De hond de baos?

Et uutlaoten van de hond is al tieden inspiraosie veur mi'j. Et is een wonderlik gebeuren tussen baos en hond, dat him een peer keer daegs ofspeuld. Zels bin 'k niet zoe'n honnebezitter, die in de hiele vroege uurties, om de middag henne, veur et eten van zes ure en aovens veur et op bedde gaon, zien trouwe viervoeter uutlat. Mien waorneming beparkt him tot de tied da'k een aende draef, in de tuun zitte of op 'e fiets om bosschoppen gao. Ik bin dus een butenstaonder, iene die honnen best aorig vint, mar ze zels nooit anhaelen zal.

Et eerste wat me opvaalt is dat een hond vaeke meer as iene baos het. Et hiele gezin, as dat d'r is, stuurt de hond op zien eigen maniere. Et kan dus veurkommen dat Pietsje van drieje beter mit him omme gaon kan as vader, die pas laete in de middag thusus komt. Et lopen mit meerdere baosen kan dan ok anleiding geven tot tegengestelde instructies mit daornao een fikse praoteri'je over hoe en wat et beste is. Et gevolg hiervan zullen dan ok wel de "geheurzemhiedscursussen" wezen, die tegenworig in elk beheerlik plak geven wodden en mi'j in eerste instansie overbodige luxe leken. De combinaosie van baos en hond kan mi'j of en toe ok slimme boeien. Een grote hundershond heurt niet beslist bi'j een stoere bouwvakker, krek zoas een Lillike Ente niet beslist bi'j een "alternatieveling" heurt. De beppe van over de 70 in een wiend-dwiele deux Cheveaux kan even aorig wezen as de boekige baank-direkteur, die mit een poedel lopt. Ok wat dit anbelangt moe'we dus et veuroordiel van wie as bi'j wie past schieten laoten.

Wat et geven van naemen an honnen angaot, hebben een protte meensken heur eigen vieningriekhied bi'jkaans overtroffen. As d'r een burgerlike staand veur wezen zol, zol de ambtner bi'jtieden niet bi'jkommen van 't lachen, wi'k wel leuven. Een zwatte hond hiet niet meer Blackie zoas vroege en een wat dikkige hond niet meer van Mollie. Een grote niet meer van Banco en een zaachthaorige niet meer van Kees. (Al zullen ze d'r nog wel wezen!) Meensken laoten now heur fantasie de vri'je loop. D'r kommen naemen, die neffens mi'j nargens op slaon. Zo heurde ik een peer daegen leden een vrommes heur hontien Let-op numen. 't Kan wezen, da'k zels de tree d'r zo onder hadde, dat de klaank wat vervormd is. Ie heuren trouwens ok de naemen van bekende laandgenoten over velden en wegen schallen. An welke hond zoj' aenlik daenken aj' Rudie heuren of Neelie, Sonja of Noraly. An goenend in een kreers pakkien mit een strik veur of een schaarmpien om de kop? De mooiste naeme, die 'k nog nooit heurd hadde en die ok zeldzem is, heurde ik lestdaegs bi'j et auto-wassen: Pavlov. (Meensken die niet op 'e hoogte binnen: Pavlov was de Russische fysioloog, die onderzuuk dee mit honnen naor de maege- en alvleiskliere-afscheiding nao bepaolde reflexen. Et gong over et ofscheiden van spi'je).

Ongetwiefeld zullen in disse tied van perestrojka oonze honnen meer Russische naemen kriegen. Ik daenke daorbij an Michael, Aram, Boris en Natascha. Veur bewuste Stellingwarver honneliefhebbers zo'k de naemen Otto, Saakje, Remco en Knillis as ni'j op 'e lieste toevoegen willen.

Wat mi'j et meerst verbaost is liekewel de baos van de hond zels. Wat gewoon veur de butenwereld verburgen bleven is, komt bij et uutlaoten van de hond d'r uut. As ik mit bepaolde meensken, die me altied zaachtaordig toeleken, spul kriegen zal, wee'k now al hoe as ze schellen kunnen! Hoe ze zonder heur kwaolik wat van de omgeving an te trekken tekeer gaon kunnen! Hoe ze an touwen en riemen scheuren kunnen! Wat laoten zokke meensken heur dan in de kaorte kieken. Begriep me goed, ik zegge niet dat alle honnebezitters et doen, mar ik heur et riegelmaatig. De hond de baos wezen, jezels de baos wezen, et blift een perbleem. Wo'n meensken in die geheurzemhiedscursussen zels ok een betien opvoeded misschien? Et is iene van de redenen da'k zels ok gien hond nemen zol. Op zoe'n maniere is d'r toch gien aorighied meer an?!

Een wondere wereld is die van et contact tussen de baozen van honnen. As twee vremde honnen goed akkederen kunnen, lokt dat ok nog al es tussen heur begeleiders. Vaeke zie ik ze bij mekeer staon te praoten (en op te scheppen) over heur huusdier. Ik daenke wel es, as d'r now meer meensken een hond hadden, konnen we mit minder "kennismaekings-adverteensies" toe!

Wolven

Een witte ienzemhied.

Et laeste locht van de zonne is staorigan verdwenen achter loodgrieze wolken, die nog meer sni'j beloven. De bomen stikken scharp of tegen de grauwe locht, die as een donkergrieze koepel boven et ienzeme laand staot. De wiend die de hiele dag over de besni'jde vlakke raosd het, is liggen gaon. Sni'jjachten hebben de sni'j tot bulten opjacht. Op 'e vlakke is et doodstille: de winter het alle leven verdreven.

Toch komt d'r wat beweging in disse lege wereld. Uut de donkere birkebos in de veerte sloepen grieze schaden. Et is een koppel wolven die op prooi uut is. Daegenlaank trekken ze al deur disse streek, wiels een foele noorderwiend over et laand wi'jt en mit zien koolde aosem alles verstieft. Et leven van een wolf bestaot veur een groot pat uut et op zuuk wezen naor eten, dag in, dag uut, soms over grote ofstaanden. As ze een prooi ontdekken, zorgen ze d'r wel veur dat die heur niet zicht. Ondaanks heur kracht en heur tal bliieven et veurzichtige dieren. Mit heur ogen en oren perberen ze eerst op ofstaand zovule meugelik geweer te wodden. Et is veur heur van levensbelang dat ze weten wat d'r in heur leefgebied gebeurt. Ze hebben meer tied neudig om dat allemaole an de weet te kommen, as dat ze tied neudig hebben om te jaegen. Ze valen eerst an as ze sekuur weten wat veur vleis as ze in de kupe hebben. Et bin geslepen rovers, die pas toeslaon as ze weten, dat ze starker binnen as heur prooi. As de leider van de koppel an de aachtervolging begint, dan is dat et teken veur de eren dat de anval begonnen is.

Now het hi'j et spoor van een koppel hatten te pakken, die disse middag de li'jte van de bos opzocht het. Dommiet zal de valende sni'j een gedien daele laoten tussen hatten en wolven. Zullen de wolven een hat te pakken kriegen? Mar ien op 'e tien keer kriegen ze wat as ze op 'e jacht gaon.

Wolven in de Stellingwarven.

Beelden daore van kommen je veur de geest aj' op een winterse dag, diepe votdeuken in dikke, waarme kleren, deur de bossen van Stellingwarf lopen. Ie heuren alliend et knarpende geluud van je schoezolen. In je herinnering ziej' et oolde schoelelekaal veur je, mit achter in de klasse de plaete van M.A. Koekoek *In de Sibersche vlakke*. Op 'e plaete hebben wolven et veurzien op een rendier. Herinnerings an een tied van veur et videotiedpark. Je gedaachten gaon weeromme naor de leesboekies en de aeventurenromans daor aj' over disse dieren in lezen hebben. Hoe aj' bezeten raekten deur de belevenissen van Wittand. In dat boek wodde et verhael verteld van een wolf die deur de meens temd wodde. Mit spanning beleefd' ie de anval van die grieze rovers op Michael Strogoff, de koerier van de tsaar. Ok in Niels Holgersson zien wonderbaorlike reize staon minder aorige belevenissen van de meenske mit dit dier. En in *De kinderen van kapitein Grant*

(tekening: Alfons Kruse)

kommen de rooie wolven van Zuud-Amerike de reizigers te nao. As klein kiend kwaj' al in de kunde mit Ysengrim in al die sprokies en faobels, daor as hi'j de heufdrolle in speult.

Wolven

Ja, in Ruslaand, Siberië, Skandinavië en zels in Spanje schienen ze nog veur te kommen. Lange leden, in april 1712, is neffens et verslag in een resolušieboek in de Stellingwarven, in Hooltpae, de laeste wolf scheuten. Opstopt het hi'j in de "Regtkamer" in Wolvege nog jaorenlaank tot de verbelinge van de Wolvegesters spreuken. En dat is niet zo vremd, want daankt dit dörp zien naeme niet an disse liepe rovers, daor oonze veuroolden zoe'n diep ontzag veur hadden?

In de waopenkunde is et, behalven een dier dat gelok brengt, ok et symbool van de list en de veurzichtighied. Ysengrim is ok de verkondiger van de overwinning, omdat twee wolven, Geri en Freki, de trouwe begeleiders van Wodan weren. Spietig dawwe gien stadswaopen hebben, eers was d'r grif wel een wolf op veurkommen.

Oene Bult

goed leven

ik hebbe
gien verstaand
van zaeken,
ik hebbe
gien gevuul
veur techniek,
ik hebbe
gien oge
veur timmeren,
ik hebbe
gien neuze
veur ni'js,
ik hebbe
gien oren
naor gejeuzel,
ik hebbe
gien lust
om te vechten,
ik hebbe
gien hanen
om te graopen,
ik hebbe
gien mond
veur kletspraot,
ik hebbe
gien hatte
veur leuzen,
ik hebbe
gien bienen
om op te staon;
mien moeke
zee vroeger
al es vaeke
deug-niet
tegen mi';
hier bliekt
heur geliek,
mar ik leve
d'r goed van.

Oonze Volk -3-

In et verhael over oonze familie he'k jim de veurige keer uut de doeken daon dat Luitje Sijbrands en Antje Teyes anvaankelik niet veule gelok had hebben mit de kiender. A'k now in 1730 de draod weer oppakke, bin d'r van de 9 kiender van Lute en Antien nog 3 over. De eren bin of hiel jong wegraekt of bin niet oolder wodden as een jaor of tiene.

Van Antien heur familie he'k, naodat ze in 1690 verhuusd weren van Hooltpae naor Wolvege, nooit meer wat vunnen. In die jaoren beston d'r nog gien register van overlieden. De karke hadde alliend te maeken mit deupen en trouwen. Van overlieden wodde gien antekening hullen. Zodoende blift dat bi'j de genealogie van et gewone volk gewoonlik een onbekend gegeven. Wie gelok het vint zoks nog wel es in de boeken van de diaekeni'je waor de opbrengst van de kollekte bi'j de begraffenis in neteerd is. Et komt ok veur dat de schoelemeester in et karkeboek antekening hoolt van et verluden van iene die wegraekt is. Daor wodde dan een gulden of, bi'j iene die et niet te roem hadde, 10 stuvers veur daele teld.

Van Lute zien veerdere familie bin 'k laeter nog al es een Trijntje Sijbrands in de boeken tegenkommen. Dat moet een zuster van him west hebben. Ik leuve niet dat ze ooit trouwd west het. Ze het wel altied in Ni'jhooltwoolde woond, mar ik bin heur naeme nargens aandere tegenkommen as in de floerenregisters. Ze hadde wel aorig laand, mar stemrecht hadde ze daor niet van, want d'r ston "papist" achter heur naeme en de Roomsens, de papisten, hadden doedertied gien recht van stemmen. Hier kuwwe zien dat nao de refermaosie huusholings nog al es opdield wodden in een geriffermeerde en een roomse takke.

Zo hadden Lute en Antien in 1730 nog drie kiender. Teye, Margje en Jan. Jan is mien veurvader. Van him kan 'k hiel wat vertellen. Mar eerst wi'k mit Teye ofwarken. Margje is d'r ok nog, mar die trouwt mit een boerezeune uut De Kniepe en zodoende bin 'k die veerder kwietraekt.

Teye is, hoe kon 't eers, boer wodden. As ooldste zeune hadde hi'j recht op 'e plaets en doe Luitje Sybrands uut de tied raekte is hi'j dan ok op 'e plaetse kommen, no. 35 in Ni'jhooltwoolde. Hi'j het daor tot zien dood toe boerkt. De soolstede was "Vrij van floeren, maar belast met dorpslasten" staot d'r in de boeken. Hi'j was ja vrij van grondbelasting vanwege die aarmhusies die hi'j op 't hiem staon hadde.

Zien hiele leven het Teye (de naeme betekent Vrede/Bescharmer) een veuranstaond man west in zien dörp. Hi'j wodde geriegeld veur een ambtstermien as Stelling keuzen en dat was een hiele ere. Hi'j was dan de dörpsrechter die kleine geschillen besliste en, as hi'j d'r niet uutkwam, naor Wolvege leup om de grietman of de bi'jzitter te raodplegen. Ok was hi'j ontvanger. Hi'j beurde de lasten van de meensken en rekende dan of mit Pieter Nijenhuis, de Generale ontvanger in Wolvege. Pieter woonde doedertied in et huus op et Hoge van Wolvege, waor now

*De plaetse in Ni'jhooltwoolde waor oonze volk van 1631 of boerkt hebben
(foto: Sietske A. Bloemhoff)*

de elektriekwinkel van Klaver in is. In 1747, doe de karke van Ni'jlaemer ommewi'jd is, het hi'j de oolde staotenbiebel, die altied op 'e preekstoel lag, nog kocht veur zeuven en een halve gulden. Een kopien wodde d'r laeter zegd want doe Wolvege een ni'je hebben mos, weren ze bi'j de boekdrommer Stuifsand in Stienwiek vuventwintig gulden kwiet.

Teye het drie keer trouwd west. Bi'j twie vrouwen het hi'j kiender had. Mit mekeer achte. Twie bin d'r jong wegraekt en mit de eren is et wat eigenaorig gaon. D'r het wat west, mar daor kan 'k niet goed meer aachter kommen. De ooldste zeune Sybrant heurde aenlik op 'e plaets te kommen, mar d'r zat gien boer in. Hi'j wol schoelemeester wodden en as zodaonig he'k him laeter in Colderveen, bi'j Meppel, weeromme vunnen. Klaas, de twiede jonge, was wel boer, mar Teye is 74 jaor wodden en bleef op 'e plaets. Klaas is doe naor Hem vertrokken, een schietplakkien tussen Enkhuzen en Hoorn in Noord-Hollaand. Ik hebbe zoe'n idee dat hi'j hier liever bleven was, mar Teye hadde in 1744/45 een beste klap had mit de veepest en was daor jaoren laeter nog niet weer van bovenop kommen. Van zien stal mit 12 beste koenen hul hi'j d'r mar iene over en dan vaalt et niet mit om weer tegen de wal op te kroepen.

De dadde vrouw van Teye, Aaltje Thijssen, is in 1768 wegraekt en doe is Lute Klasen van der Schoot, die verkering hadde mit zien dochter Trijntje, bi'j him in trouwd. Doe Teye in 1799 wegraekte bin die op 'e plaets bleven.

In 1799 dee et bliken dat de ere kiender allegere naor Noord-Hollaand verhuusd weren. Teye was doe administrerend karkvoogd van de karke van Wolvege en hadde as zodaonig de kas onder zien beheer. Neffens de boeken was d'r dik 800 gulden in kas, mar daor hadde Teye meer as de helte van in zien bedrief steuken. Now was dat doedertied de gewoonte. Et geld wodde beweerd in een kiste. Van baanken hadden ze doe nog nooit heurd en dat was niet zonder geveer. D'r kon es braand kommen en in roerige tiden was d'r ok vaeke kwaod volk bi'j de diek en dan kuj' ok beter niet te veule van weerde in huus hebben. Teye hadde huus en laand en as hi'j et bruken kon, waoromme zol hi'j et daor dan niet in beleggen.

Doe hi'j wegraekte mossen de kiender d'r dan ok borg veur staon dat de schuld an de karke uut de arfenis betaeld wodden zol. Uut de akte van de netaoris zien we dan dat ze allegere butenuut wonen. Sybrand in Colderveen, Klaas in Hem, Antien in Enkhuzen, Lute in Wevershoof en Ybeltje in Oosterleek. Ik hebbe nog perbeerd om ze in et Rieks Archief in Haarlem weeromme te vienen, mar dat is me niet lokt.

Lute van der Schoot het mit Trijntje Teyes tot 1809 op 'e plaetse in Ni'jhooitwoolde woond. Doe is Trijntje wegraekt en het Lute een huushoolster kregen. In 1825 is Lute bi'j de waetersnood ommekommen. Et waeter ston doe zo hoge dat hi'j in zien bedstee verdronken is. Ze hadden iene zeune, Teye, die trouwd was mit Sjoukje van der Meer. Die woonden in Wolvege en hebben gien kiender had.

Zo ziej' mar dat d'r van een femilie mit zes kiender nao een inkelde generaosie gieniene meer in de streek te vienen is. Dan het et kroost van Jan, daor a'k et de volgende keer over hebben zal, et d'r beter ofbrocht.

Meugelikheden

In de Stellingwarven ontbrekt et niet an verienings. En alles wat we ondernemen kunnen om lienig te blieden. En dat het mit de geweldige vri'jhied te maeken waor we mit mekere mit volle teugen van genieten kunnen. Aenlik meugen we daor wel es even bi'j stille staon. De generaosie van nao de oorlog het et zo in de stokken weten te brengen, dat as we oons vergelieken mit de meeste butenlanen, dan bin we hier goed of. D'r blieden weliswaor weensken genog over, mar de meensken in Stellingwarf weten ok mar al te goed, dat et volmaekte niet bestaot. Lao'we dan ok mar hopen dat ieder zien best doen blift en dat de kopstokken et bi'jsturen willen en kunnen, zodawwe allemaol aosem haelen kunnen en een broggien hebben meugen. Oonze meugelikheden om hier in et verieningsleven te gaon bin riekelik.

Buurtverienings, talrieke sportverienings, iesclubs, praot-, kaart- en moterclubs. Meziek- en zangverienings en de Schrieversronte niet te vergeten. Et mooiste d'r van is, daj' zels kiezen kunnen waor aj' je bi'j thus vulen. Zels bin 'k lid van de iesclub in Ni'jlaemer. Wat een saemheurighied heb ie daor! De heufdzaekelik boerebevolking van Ni'jlaemer het bi'j wieze van spreken alles veur de iesclub over. Ze perberen iederkeer weer om winters de eerste hadriederi'je te hebben. In de strege winter van 1987 kwammen ze zels op 'e tillevisie, in et pergramme Studio Sport. Bi'j de zoemerdag zet et bestuur mooie fietstochten op touw, daor aj' aorige priesies mit haelen kunnen. De jaorvergeerderings van de iesclub in Ni'jlaemer bin veur mi'j belevenissen. As de siktaoris Roelof de Boer zien jaarlikse netulen veurlest, dan is iederiene zo stille as een moesien in et mooie verbouwde oolde schoelehuus, dat tegenworig as dörpshuus bruukt wodt. Roelof de Boer kan et zo mooi dreuge in et Stellingwarfs vertellen. Zo, dat iederiene zichtber zit te genieten.

Mar zo bin d'r netuurlik bi'j aandere verienings hier in de omkrieten wel meer van zokke sterke persoonlikheden. Et is mar weer krek waor aj' et zuken. Zo krummelende wieze raekte ik ok nog betrokken bi'j et Schrieverskontakt. Leerzeme gesprekken kommen daor op gaank. Interessante Stellingwarvers leren mekere zo wat beter kennen. Ie heuren op zoe'n aovend over en weer: "O, bin ie now diegene die as onder die naeme schrift?" Ik hope dan ok van hatte dat alle aandere schrievers heur in de toekomst op zoe'n bi'jienkomst ok es zien laoten. Et is ommes zo, dat de mooie dingen in et leven je zo gauw deur de vingers glieden. As we dan nao zoe'n indrokmaekende aovend naor huus gaon mit Hooghiemstra, Vrouw Jonker en Pieter Heida, die onderwegens nog wel es een goeie herinnering uut laank vervleugen tied wet te vertellen, en et is dan ok nog steernhelder, dan is et krek of et Stellingwarver laand d'r nog vrediger henne ligt as anders.

*Margje Jonker-Veenstra an et woord op 'e boekuitrikkinge op 28 november 1987
(foto: Iwan van Nieuwenhoven, NOS/Anpakken)*

Een voegel zong

Zo now en dan ston in de *Lyrische Courant* van de *Liwwadde Kraante* en in *De Ovend* een gedichien dat ondertekend was mit Marjo. Meerstal weren dat mooie gevulige gedichies en de dichteresse achter die schoelnaeme was Margje Jonker-Veenstra.

Goeie gedichten, vunnen ze bi'j et bestuur van de Stellingwarver Schrieversronte, gedichten weerd om in een boekien bi'jmekeer brocht te wodden en uut te geven. Zo verscheen op 28 november 1987 et bundeltien *Een voegel zong*, prachtig illestreerd deur Dirk Kerst Koopmans.

De gedichten van Margje Jonker, riempies, zoas ze zels zegt, bin een ofspiegeling van een riek innerlik leven, van een ienvooldige riepe wieshied. En daaromme bin ze weerd om lezen, goed lezen te wodden. Want Marjo schrift niet om heur naeme op papier te zien, om eerd te wodden, mar omdat ze wat te zeggen het. Et gedicht *Mien pries*:/Alles wat d'r in je leeft,/moej' woord veur woord ja overwegen./Wat ze vreugen was allienig:/En wat heb ie d'r veur kregen?

Een voegel zong zo mooi vanmorgen,/ zo even mar, eins vuus te kot. Twie riegels uut et gedicht *Een betien bliede*. Twie riegels die hiel wat zeggen over de inhoud van de bundel *Een voegel zong*, en over de dichteresse. In disse bundel gaot et over de mooie dingen, die vaeke mar zo even duren, over et gelok dat je zomar ontvalen kan, over de herinnerings die troost geven kunnen, de kleine dingen die et leven weer inhoud geven en de bron binnen van de kracht om wieder te gaon en schienber onregelik verdriet te verwarken en te anveerden.

Ienvooldig, mar hiel poëtisch gefte ze heur gedaachten en gevulens weer. Liefde veur en genieten van de netuur, waor aj' vrede en rust vienen. "Geef je mar rustig daele,/alles gaot ien keer veurbi'j."/zegt ze in et gedicht *De Scheene*.

Mitvulen, mitleven mit aanderen, die ok heur verdriet, heur ienzemhied hebben. In 't gedicht *Allienig*: Et was weer stille om mi'j henne./Zol ze now weer slaopen gaon?/'k Vuulde me niet meer allienig./Dat kiend, daor was ik mit begaon./

Ok staot ze eupen veur de perblemen van disse tied. Zorgen om de toekomst, om waor 't henne gaot mit oonze eerde, as we deurgaon mit et milieu te versmerigen en d'r gien aende maekt wodt an oorlog en geweld. (*Eigentieds kastlied* en *Wodt et gien tied*.)

Pattie gedichten zo'k schreven schilder'jen numen willen, zo beeldend bin ze en ien gedicht het ze zels ok *Een schilder'j* nuumd.

Naor mien miening staon d'r in disse bundel toch een stokmennig gedichten die d'r niet in thuisheuren, mar as gehiel een uitgifte waor de schriefster en de Schrieversronte bliede mit wezen meugen. Een klein, mar hiel mooi boekien om te hebben, mar veural om te lezen.

Doe Margje nog gien riempies schreef...

Marjo

De monike speelt

As et zoemeraovens
stille wodt op et laand,
de meensken naor huus gaon,
et wark is an kaant,
de laeste straolen
van de zonne nog blinken,
hoe weemoedig kan dan
de monike klinken.

Et volk zit butendeure
nao een waarme dag.
De hujjinge kreeg
vandaege zien beslag,
een laeste voer huj
komt nog van achter,
de monike speelt
dan feller, dan zaachter.

Ze praoten wat nao
over et nijs van de dag,
een fluustering soms
en inkeld een lach.
De monike speelt
van hoop' en verdriet
en over hoe of et
in 't leven soms giet.

Staorigiesan gaon
de meensken an kaant,
morgen moe'n ze
weer vroeg naor et laand.
De naacht komt, 't wodt duuster
et weerlocht een keer.
De monike speelt now
zien lieties niet meer.

Amadeus, lieveling van de goden

Sund et biezunder grote sukses van de film *Amadeus* uut 1984 van de Tsjechische regisseur Milos Forman is de belangstelling veur de persoon en de meziek van Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) aorig wat groter wodden. De grammefoonplaete/meziikkassette mit de meziek van de film, veur et grootste pat stokken uut warken van Mozart, is ommeraek goed verkocht. Ok aandere meziek van Mozart is meer vraoge naor en wodt meer verkocht as veur die tied et geval was. Naor mien miening is de film *Amadeus* en van daoruut de grotere bekendhied mit de persoon van Mozart aliend mar de anleiding mar niet de oorzaeke van dit verschiensel. De oorzaeke ligt neffens mi'j dieper, en dat wi'k perberen hieronder nao te gaon. Daorveur wi'k eerst et ien en aander over et leven van disse kompenist vertellen.

Et wonderkiend Mozart maekte al op vuuftjaorige leeftied de eerste kompesisies: inkelde pianostokken en sonatines. Doe hi'j zeuven à acht jaor oold was, schreef hi'j de eerste pianoconcerten en symfonieën en doe hi'j twaelf was o.e. et "singspiel" *Bastien et Bastienne* en de opera *La finta semplice*. Et bekoorlike, vrolike en optimistische, et heldere en deurzichtige van disse eerste kompesisies zal ok laeter altied een kenmark blieden van de stiel en de meziek van Mozart.

As wonderkiend en as jongkerel het hi'j hiel wat butenlaanse reizen maekt: in 1762 naor Wenen en Pressburg, in 1763 naor Londen, Paries, Brussel, Den Haag en München, in 1767 naor Wenen en Olmütz, in 1769 naor Genua, Milaan, Bologna en Rome, in 1771 nog es naor Italië, in 1772 naor München, Augsburg, Mannheim en Paries, in 1781 weer naor München en in 1787 naor Praag. Op die reizen kwam hi'j in de kunde mit de meziek van kompenisten as Johann Christian Bach (1735-1782), Christoph Willibald Gluck (1714-1787), Niccolò Piccini (1728-1800) en Padre Martini (1706-1784); van de eerste en de laeste kreeg hi'j een tiedlaank les in kompesisie. Ok bestudeerde hi'j et wark van Johann Sebastian Bach (1685-1750) en Georg Friedrich Händel (1685-1759), mit naeme et kontrapunt; en et grootste pat van zien leven bleef hi'j lessen volgen bi'j Joseph Haydn (1732-1809), die hi'j "Papa Haydn" nuumde en die zien beste kollega en kammeraod wodde. Uut al disse indrokken en invloeden ontston een muzikaole stiel die aj' "universeel" numen kunnen, zonder dat et hiel eigene van Mozart: helderhied en optimisme, fantasie en klaankriedom, d'r deur overspuuld wodde en verleuren gong.

De sfeer en et muzikaol aarmoedige klimaot van et perveensiaole en kleingeestige Salzburg, daor hi'j woonde en as hoforgenist en twiede koncertmeester an et aartsbisschoppelijke hof verbunnen was, begon him te benauwen. Nao inkelde konflikten mit zien warkgever, aartsbisschop Hiëronymus Colloredo, wodde Mozart in meie 1781 deur die zien kaemerheer, graaf Arco, letterlik de deure uut schopt.

Hi'j ston op 'e diek, zonder een cent in de buse, mar kon now eindelijk perberen as zelsstaandig musicus deur et leven te gaon; dat hadde hi'j al zo lange wild, mar hi'j kreeg d'r iederkeer spul mit zien heit over; die zag et hielendal niet zitten dat zien zeune him now zels wel even redden zol. Uut disse tied stamt symfonie 35 in D-groot, K.V. 385, de *Haffner*, in et laeste pat van disse symfonie komt een peer keer een melodie veur die Mozart in de opera *Die Entführung aus dem Serail* van 1782 - twie weken laeter zal hi'j, ok al tegen de zin van zien heit, trouwen mit Konstanze Weber,- ok bruken zal en daor hi'j dan deur de eunuch Osmin as tekst op zingen lat: *Oh, wie will ich triumphieren!* De *Haffner* -symfonie is iene van de meest kwaolie en opstaandige symfonieën van Mozart: hi'j is lelk omdat hi'j zo schaandelik en onweerdig an de diek zet is, mar hi'j zal wel es even zien laoten waor as hi'j op muzikaol gebied allegeer toe in staot is: de heren zullen d'r nog spiet van kriegen dat ze him as een doodgewone keukenbediende behandeld hebben. Deur disse direkthied en eupenhied wodde Mozart vaeke niet begrepen en schrikte hi'j de meensken of; meziek mos dienen veur wille en vermaek, ie heurden d'r niet je eigen gevulens in tot utering te brengen, vunnen ze in die tied. Van de ere kaante wodde Mozart ok slimme wardeerd vanwegen et vlotte en ritmische, de deurzichtige opbouw en mooie klaank van zien meziek.

Zo wodde Mozart van 1781 of de eerste musicus die op eigen bienen ston en die bi'j gieniene veurnaeme heer in dienst was; zoks was nog nooit eerder vertoond in et meziekwereltien van die tied. In et begin kon hi'j him aorig redden en kreeg hi'j genoeg opdrachten om beheurlik van leven te kunnen. Hi'j kompeneerde haost an ien stok deur, dag en naacht, en was vaeke mit verschillende stokken toegelieke doende. Mozart moet een faobelachtig muzikaol onthoold had hebben. As jonge van 16 jaor al kon hi'j in Rome in 1771 et achtstemmige *Miserere* van Allegri, nao et iene keer heurd te hebben, zonder een inkelde fout op pepier zetten.

Mozart was ongeveer 1.60 m. laank, slimme drok in zien meniere van doen en iene die altied fluitte en mit de vingers alderhaande ritmen en maoten roffelde op taofels en stoelen of wat ok mar et dichtste bi'j him in de buurt ston. De meeste van zien warken hadde hi'j al in et heufd kompeneerd en in et geheugen opsleugen, veurdat hi'j ze op pepier zette; wiels hi'j ze uutschreef, was hi'j geestelik al weer drok doende mit de kompesisie van een aander wark. Zien muzikaole fantasie was eindeloos, altied vun hi'j weer ni'je wiesies, ni'je thema's, ni'je melodieën. Ludwig van Beethoven (1770-1827) b.g. hadde d'r hiel wat meer wark van; die kon jaorenlaank een kompesisie veraanderen, verbeteren en weer opni'j schrijven, veurdat et him voldee en et wark uitgeven wodde. Zo was hi'j b.g. al in 1796 doende mit tekst en meziek veur et slotkoor *Ode an die Freude* van wat op et laest de negende symfonie wodden is, die pas in 1824 veur et eerst uitvoerd wodde. Beethoven het in een 56-jaorig leven om-en-de-bi'j 135 warken schreven, wiels Mozart in de 35 jaor van zien bestaon op dit ondermaonse mar liefst een goeie 625 kompesisies maekt het.

Mozart was een levensgenieter, een optimist, iene die van et leven en de vrouwluden hul, mar niet de oppervlakkige loltrapper en rokkejaeger, zoas hi'j of en

toe uut de film *Amadeus* op oons over komt. Hi'j is eins zien hiele leven kiend bleven, een puber die et gevuul hadde dat hi'j himzels de hieltied, veural veur zien heit, bewiezen mos deur almar betere meziek te schrieven. De meziek was veur him alles, daor lééfde hi'j veur. Veerder was hi'j zinnelik en argeloos. Hi'j het b.g. hiele mooie canons schreven op deur himzels bedochte teksten as: *Gute Nacht, gute Nacht, scheiss ins Bett dasz es kracht! Gute Nacht. Schlaf, sei gesund und werd recht kugelrund!* (*Goeie naacht, goeie naacht, laot een scheet op bedde dat et kraekt, goeie naacht! Slaop, wees gezond en wor mar koegelrond!*) Mozart is eins nooit volwassen wodden, hi'j is altied een groot kiend bleven. Misschien zoj' dit de stiepe numen kunnen die et genie van him an et leven betaelen mos.

Liekemin as zien vrouw Konstanze kon Mozart ommegaon mit geld en d'r een goed-lopemde en riegelmaotige huusholing op nao holen. Hi'j hadde et vusen te drok mit et schrieven, instuderen, rippeteren en uitvoeren van zien meziek en maekte him veerder niet al te vule zorgen. Mar staorigan wodden de omstaandigheden d'r niet beter op veur him. Hi'j kreeg minder opdrachten, de meziek van Antonio Salieri (1750-1825) wodde meer wardeerd as zienend en et lokte him mar niet om een anstelling as kapelmeester te kriegen, niet an et keizerlike hof in Wenen bi'j Leopold II (Salieri ston him in de wege) en ok niet in Mannheim, daor Johann Georg Albrechtsberger (1736-1809, o.e. leermeester van Beethoven) benuumd wodde.

In 1787 wodde Mozart lid van de vrijmetselers-loge in Wenen; of en toe kreeg hi'j wat geldelike steun van de leden van de loge en hi'j kompeneerde d'r inkelde warken veur, o.e. de *Maurerische Trauermusik* en in 1791 in opdracht van Wilhelm Schikaneder, ok lid van de loge, de opera *Die Zauberflöte*. In die muulike en donkere jaoren wodde de meziek van Mozart waarmer, meenseliker, nóg persoonliker en diepergaonde, mar ok pienliker, mit meer scharpe klaanken d'r in: veurbeelden: de pianoconcerten K.V. 466 in d-klein, K.V. 482 in Es-groot, K.V. 491 in c-klein, K.V. 503 in C-groot, K.V. 595 in Bes-groot, de symfonieën nr. 39, K.V. 543 in Es-groot, nr. 40, K.V. 550 in g-klein en nr. 41, K.V. 551 in C-groot (de *Jupiter-symfonie*), et Klarinetconcert K.V. 622 in A-groot.

In de haast van 1781, wiels hi'j nog drok warkte an de opdracht veur een Requiem die hi'j ongeveer een jaor daorveur van een geheimzinnige en onbekende persoon kregen hadde, wodde Mozart ernstig ziek; op 5 december 1791 is hi'j, nogal rempend, wegraekt, warschienlik deur een hatverlamming: hi'j hadde himzels letterlik dood-warkt. Dat de dood van Mozart veur een groot pat deur tegenwarking en et gedri'j van Salieri veroorzaekt wezen zol, zoas de film *Amadeus* oons geleuven laoten wil, wodt deur de warkelike feiten niet onderschreven. Mozart wodde van de aarmen begreuve en deurdat et zok min weer was en Konstanze ziek op bedde lag, leup d'r gieniene aachter de kiste mit naor et karkhof. Omdat ok de doodgrevers deur et bar minne weer haost hadden, wodde hi'j "veurlöpig" in een massagraf legd. Mar doe Konstanze weer beter was en et graf van heur man bezuken wol, kon gieniene heur dat meer anwiezen. Zo kwam de "lieveling van God" (= Amadeus in et latien) an zien aende en verdween de meenske-wodden meziek veurgoed en vri'jwel onmarkber van disse wereld.

Mar zien meziek is beweerd bleven en het nog daegeliks veur een hiele protte meensken betekenis en weerde. De meziek van Mozart is jong en krachtig, optimistisch, is ofwisselend en vol geniaole voonsten, het vaort en "schwung". In een tied as die van oons, daor jonkhied en kracht, vaort en optimisme van zoe'n groot belang in vunnen wodden, zal zokke meziek de meensken eerder anspreken. De meziek van Mozart is harmonisch en vredig, maekt gevulens overzichtelik en beheersber, maekt je as luusterer rustig en brengt je in een waarmere, "verheven" stemming. Hoewel Mozart zels een slim drokke en vaeke rommelige man was, komt in zien meziek percies et omgekeerde tot utering. Ok oonze tied is ingewikkeld, rommelig en onoverzichtelik; et liekt me logisch dat daordeur bi'j een protte meensken et verlet an rustig- en vredigmaekende keunstuterings, waarbi'j o.e. dus ok de meziek van Mozart, groter wodt.

Mozart is geboren op 27 jannewaori 1756, zien steernbeeld is Aquarius of Waeterman. Kenmarken van dit steernteken bin verdreegzemhied, redelikhied, meenselikhied en waarmte van gevuul. Uut de meziek van Mozart kommen disse eigenschappen, mit naeme de twie laestnumde, dudelik op oons over. Wi'j bin mit oonze saemenleving op 't heden onderwegens naor et Aquarius-tiedpark, daor verdreegzemhied, redelikhied en meenselikhied in zorgen zullen veur een vredige saemenleving. Ik daenke dat ok dit een reden is waoromme as de meziek van Mozart vandaege-de-dag meer meensken ansprekt.

De meziek van Mozart brengt je altied drekt "in hogere sferen", geft je verlangst naor ruimte, naor meer volmaekt-wezen, naor vri'jhied van zorgen en emosies die een meens al te vule mit de neuze drokken op et feit van zien eigen onvolmaekthied en de onvolmaekthied van dit eerdse bestaon. De meziek van Mozart, meer nog as die van Bach, Haydn, Beethoven en Schubert, maekt de warkelikhied dregelik, lat je de warkelikhied anveerden en geft je een vermoeden van een aandere warkelikhied achter disse daor aj' now in leven. De meziek van Mozart maekt je pat van een groter gehiel, dot je verlangen naor een beter en volmaekter bestaon, dat neffens et gevulde van pattie meensken oons nao dit leven misschien te waachten staot. De belangstelling veur alderhaande parapsychologische en occulte theorien en praktieken, zoas spiritisme, telepathie, helderziendhied, hypnose, astrale en esoterische lichems, astrologie, regressie en reinkernaosie is de laeste jaoren beheurlik toeneumen: et onderzuuk van de ruimte en et verkennen van en reizen deur oons plenetestelsel het ok et ien en aander bi'jdreugen an een wiedere blik en belangstelling van de meensken. We beginnen staorigan tot de ontdekking te kommen dat dit eerdse, stoffelike bestaon wel es niet et ienige bestaon van een meens wezen kunnen zol, dat d'r warschienlik ok nog ere vorms van bestaon, op "hogere" of "legere" nivo's en in ere dimensies, meugelik wezen kunnen. In wezen biwwe allemaol ontstaon uut de ruimte, biwwe allemaol een stokkien "ruimte-energie" en zuwwe een keer, in wat veur vorm dan ok, weer in die ruimte, oonze wiege, weeromme kommen. Et liekt as de meziek van Mozart, dudeliker en direkter as woorden (literatuur) en beelden (schilder- en beeldhouwkeunst) dat kunnen, oons dit vermoeden en anvulen lat, oons andaenken en verlangst geft naor een aandere,

hogere vorm van bestaan, meer in overienstemming mit oons wezen en oonze ofkomst, en oons daordeur in elk geval veur inkelde ogenblikken tevreden wezen lat mit de onvolmaekthied en gebreukenhied van oons tegenworige bestaan op disse pleneet.

Dat is veur mi'j en naor ik daenke veur hiel wat meensken vandaege-de-dag dé grote weerde en kracht van disse onvergaankelike meziek. 'k Viene et nog altied veulzeggend dat disse "hemelse" meziek maekt is deur en votkommen is uut de geest van een meens die "Amadeus" hiette: lieveling van God, dat hi'j mar 35 jaor op disse wereld ommelopen het en dat zien graf nooit weeromme vunnen is as was hi'j rechtstreeks weer in de ruimte opneumen wodden: "Schoonhied kwam op 'e eerde, mar de meensken hebben et niet wardeerd." Blikber komt daor now staorigan wat veraandering in, en dat liekt me een hiel goeie en hope-gevende zaeke toe.

Literatuur over Mozart:

Hildesheimer, W., *Mozart*, Amsterdam, Arbeiderspers, 1977.

Hutchings, A., *Mozart de mens*, Keesing B.V., Amsterdam/Antwerpen, 1976.

Hutchings, A., *Mozart de musicus*, Keesing B.V., Amsterdam/Antwerpen, 1977.

Kortekaas, W., *Het wonderkind van Salzburg*, Tilburg, Nederlands Boekhuis, 1958. (Sonatine-riegel).

Loeser, N., *Mozart*, Haarlem, J.H. Gottmer, 1961.

Monnikendam, M., *Brieven van beroemde componisten*, Utrecht/Antwerpen, Het Spectrum, z.j. (Prisma-pocket nr. 321).

Woodford, P., *Mozart*, Haarlem, J.H. Gottmer, 1986. (ni'je Kompeniste-riegel).

